
Erindi til Alþingis

Trygging notenda gegn vatnsskortum í virkjunum og hitaveitum

Framleiðsla raforku byggir á því vatni og þeim jarðhita sem landið gefur af sér. Það sem við getum tekið út þeim náttúrubanka er háð takmörkunum. Við búum við sambærilegt kerfi í sjávarútvegi. Hinum dreifðu auðlindum sjávar er gætt af Hafrannsóknastofnun með aðstoð frá Alþjóðlegu hafrannsóknastofnuninni (ICES) sem hefur heildaryfirlit yfir sameiginlega nýtingu fiskistofna. Þannig er tryggt að hámarksafurtekstur og öryggi endurnýjunar á því magni sem úr auðlindinni er tekið. Landsvirkjun hefur sambærilega heildarstjórnun á þeim hluta auðlindarinnar sem henni er trúað fyrir og fyrirtækið jafnt sem önnur orkufyrirtæki gæta þess í samningum við orkukaupendur að rétturinn til nýtingar og stjórnunar á auðlindinni sé áfram og án skerðingar hjá framleiðanda raforkunnar. Engin sú opinber stofnun eða yfirvald er hins vegar til, sem gætir allra íslensku orkuauðlindanna, sameiginlega samkvæmt fullveldisrétti okkar, til nýtingar hennar og stjórnunar og tryggir þannig hámarks afurtekstur og raforkuöryggi á sambærilegan hátt og Hafrannsóknarstofnun gætir fiskistofnanna. Bæði kalla hagsmunir raforkunotenda á sameiginlega auðlindagæslu og ríkisvaldinu er nauðsynlegt að styðjast við hana í samningum við erlend ríki, t.d. innan EES-samningsins.

Framleiðendur vatnsorku og jarðvarma eru ekki skuldbundnir til að sjá notendum fyrir öruggri orku, hvorki einir sér eða sameiginlega. Í stað þess setja lögin, að fyrirmynd ESB þessa ábyrgð á sölufyrirtækin, sem hafa enga möguleika til að tryggja notendur gegn vatnsskortum. Hér kaupum við ekki vatn af náttúrunni eins og evrópubúar kaupa eldsneyti. Það er skylda stjórnvalda og um leið fullveldisréttur þjóðarinnar, að þessi ábyrgð verði sett á réttan stað svo miðlunarlónum vatnsorkuvera og orkuvinnslu jarðhitasvæða verði stýrt á þann hátt, að orkuöryggi þjóðarinnar sé tryggt. Markaðsstýring orkuframleiðslu að forskrift þriðja orkupakkans lendir óhjákvæmilega í andstöðu við þá ábyrgu stjórnun auðlindanna sem nauðsynleg er til að tryggja orkuöryggi þjóðarinnar.

Virkanir landsins eru ekki bundnar neinu samkomulagi eða samráði enda er þeim það óheimilt. Þær hafa heldur ekki neinn sameiginlegan lögaðila sem bakhjarl til að axla þá ábyrgð sem til þarf. Því verður að koma málum svo fyrir, að varðandi öruggan samrekstur orkukerfisins hafi allir raforkuframleiðendur sameiginlegt mat um það hvernig best er að tryggja öryggi notenda gagnvart vatnsskortum og óvæntri rýrnun jarðhitasvæða og stjórnir virkjunum sínum og fjárfestingum samkvæmt því¹. Þetta sameiginlega mat má til dæmis gera með því, að öll orkuvinnslufyrirtæki feli einum aðila að framkvæma fyrir sína hönd áhættumat á orkuskorti og skal slík ráðstöfun ekki teljast brjóta í bága við bann við samráði eða samkeppnislög.

¹ Matið byggir á þeim kostnaði sem verður í þjóðfélaginu ef til orkuskorts kemur. Til að hámarka öryggi notenda gegn vatnsskortum og aflskorti sem verður ef miðlunarlón tæmast eru skilgreind mismunandi hættustig, til dæmis:

1. Skerða þarf afhendingu afgangorku.
2. Keyra þarf dísilstöðvar kerfisins
3. Skipuleggja þarf og framkvæma takmarkaða skerðingu á afhendingu forgangorku

Með þessu móti eru öryggi notenda, sérstaklega smærri notenda hámarkað.

Íslenskum stjórnvöldum er vegna fullveldis Íslands bæði rétt og skylt að ráða því hvernig auðlindir landsins eru nýttar og þeim stjórnað, enda kemur sá skilningur fram í sameiginlegri fréttatilkynningu utanríkisráðherra og orkumálastjóra ESB². Reglur um stjórnun vinnslu úr auðlindum er ekki að finna í raforkulögum ESB og hvað orkuauðlindina varða, ekki heldur í íslenskum lögum. Án sérstakra laga um stjórnun auðlindarinnar fellur hún á stjórnskipulega eðlilegan hátt undir samræmdar reglur um raforkumarkað og stjórnun raforkuflutnings og slík stjórnun verður andstæð hagsmunum notenda varðandi örugga orkuafhendingu.

Ákvæði þriðja orkupakkans áskilja Orkustofnun sjálfstæði gagnvart ráðherra. Framangreind sjónarmið, lagaákvæði og reglur samkvæmt þeim, verða þó að vera ráðandi um störf stofnunarinnar, ef þau annars að dómi ráðherra valda óöryggi fyrir notendur hvað varðar framboð orku frá auðlindunum.

Af sömu ástæðum má Orkustofnun ekki stuðla að markaðsfyrirkomulagi á íslenskum raforkumarkaði sem veikir örugga stjórnun miðlunarlóna samkvæmt framan greindum sjónarmiðum.

Af öryggisástæðum verður enn fremur að tryggja, að hugsanlegur útflutningur raforku verði aldrei svo mikill, að raforkuöryggi Íslands sé ekki tryggt öllum stundum og skal ráðherra vera heimilt að takmarka þann útflutning af þeim ástæðum, án tillits til ákvæða EES samningsins, þriðja orkupakkans og annarra þeirra ESB/EES gerða sem settar kunna að verða.

Þar sem hér er um það að ræða, að setja verður íslensk lög sem kunna að stangast á við ákvæði EES samningsins og þriðja orkupakkans verður Alþingi að tryggja, áður en þriðji orkupakkinn er samþykktur, að umrædd lög haldi ætíð gildi sínu gagnvart þeim samning, enda teljist það brot á stjórnarskrá ef svo verður ekki.

Af sameiginlegri fréttatilkynningu utanríkisráðherra og orkumálastjóra ESB má ráða að auðlindastýring samkvæmt framangreindum sjónarmiðum³ sé eðlileg af hálfu íslenskra stjórnvalda. Kanna þarf hvort auðlindastýringu verði að setja áður en þriðji orkupakkinn er samþykktur og varast verður að hún yrði hugsanlega kærð ef reynt er að setja hana eftir að þriðji orkupakkinn tekur gildi.

² Síðasta málsgrein fréttatilkynningarinnar er þannig:

„Gildandi ákvæði þriðja orkupakka ESB hafa engin áhrif á fullveldi ríkisstjórnar Íslands yfir orkuauðlindum Íslands og ákvörðunarvald yfir nýtingu og stjórnun þeirra. Ákvörðunarvald um raforkustrengi milli Íslands og innri raforkumarkaðar ESB liggur alfarið hjá íslenskum stjórnvöldum. Ákvæði þriðja orkupakkans eins og þau gilda gagnvart Íslandi breyta ekki núverandi lagalegri stöðu að þessu leyti.“

³ Fyrir liggur tæknileg aðferð til að meta hættu á orkuskorti og greina hana í þá flokka sem nefndir eru í 1, hún hefur verið í notkun hér á landi í marga áratugi. Hún virkar ekki þegar markaðurinn er stór og framleiðendur litlir hver með sínar forsendur. Reglur 3. orkupakkans gera ekki ráð fyrir að neinum slíkum aðferðum sé beitt við uppbyggingu eða stýringu framleiðslukerfis raforkunnar.